

Nogle Oplysninger om Søren Kierkegaard 1834—38.

Af Sejer Kühle.

Forkortelser: P. C. K. = P. C. Kierkegaards Dagbog 1826—50. (Ny kgl. Sml. 4° 2656¹). S. K. Pap. = Søren Kierkegaards Papirer, udg. af P. A. Heiberg og V. Kuhr I—II, 1909—10.

Naar man vil give en Beskrivelse af Søren Kierkegaards Ungdomsliv, er det første, man griber til, hans egne Papirer. Men selv om man heri finder adskilligt, opdager man snart, at der mangler ret væsentlige Holdepunkter. Hans Optegnelser er ofte saa ufuldstændige, at man ikke ser Meningen eller Sammenhængen. Kun i ringe Grad faar man Indblik i hans Forhold til den legemlige Omverden; og meget af det, der vedrører hans indre Oplevelser, maa man ved nøjsommelig Undersøgelse granske sig til uden dog altid at opnaa paalidelige Resultater.

Derfor tvinges man til at opsøge andre Midler, der kan føre paa Spor; og i den Forbindelse maa først og fremmest nævnes Broderen Peter Chr. Kierkegaards Dagbog 1826—50, som vi i det følgende særlig skal benytte. Ganske vist har ogsaa denne Bog alvorlige Mangler; men det, der fortælles, er dog saa meget, at vi i det væsentlige kan holde os til, hvad den har at bringe.

— I en stor Del af Trediverne boede Brødrene i samme Lejlighed i Faderens Ejendom Nytorv Mtr. Nr. 2 (mellem Domhuset og Apoteket). Her fik Peter Chr. i 1830 efter Hjemkomsten fra Udlandet Værelse hos Forældrene paa 1. Sal, og i April 1831 flyttede Søren fra Stuen op i samme Etage. 2. April 1834 fik Søren et Gadeværelse ved Siden af Broderens; og efterat en Ombygning var fuldført, flyttede de bægge 30. August ned i to Værelser i Stueetagen, hvor de saa logerede de følgende Aar.

Harmonisk var Samlivet ikke. Brødrene var i Alder og Udvikling meget forskellige. Den ældste var allerede bleven Student i 1822, teologisk Kandidat i 1826 og havde derefter i Göttingen taget Doktorgraden. Efter Hjemkomsten underviste han i Latin og Græsk i Borgerdydskolen, fra 1834 holdt han Forelæsninger ved Universitetet, manudcerede til teologisk Embedseksamen, og mange kom til ham — særlig naar der skulde disputeres — for at faa Lektioner i Latin. Det gælder f. Eks. i April 1835 Sørens Studenterkammerat D. G. Monrad og i Marts 1836 N. L. Westergaard. Ogsaa Vennen Andr. L. Casse hjalp han; og da Casse 14. Marts 1835 havde forsvaret sin Afhandling »Om psykologiske Aarsager til Forbrydelser«, var de to Brødre Kierkegaard oppe hos ham om

Aftenen for at lykønske og traf da M. D. Krieger, der havde været Respondent.

Søren, der var otte Aar yngre end Broderen, havde endnu ikke bragt det synderlig vidt med Studierne. Han blev Student i 1830 og maatte nu, hvis han skulde staa Maal med ham, have Attestats i 1834; men der var intet, der tydede paa, at han skulde bringe det saa vidt. Hans Mangel paa Flid havde da sikkert ogsaa sin Andel i, at Brødrene vanskelig kunde enes. Man tør gaa ud fra, at den ældste gerne vilde retlede, men at den yngste ikke vilde modtage Belæring.

For den første blev disse Rivninger en Kilde til stærke Bekymringer, der særlig fik Udtryk, naar han ønskede at komme til Alters. Man ser det f. Eks. i en Bemærkning fra Februar 1834: »Iøvrigt gik den sidste Halvdeel af Maaneden ikke ret glædeligt; thi, efterat jeg havde foresat mig at gaae til Alters først den 14, saa den 21, og den første Gang var bleven hindret af tilfældige Omstændigheder, den anden Gang af Tvivl og Ængstlighed (tildeels paa Grund af M a t t h. 5, 23. 24 og Umuligheden af, saavidt jeg kunde skjønne og efter det Udfald min Bøn om hans Tilgivelse havde, at blive ret forligt med Søren) saa blev denne Stemning mere og mere mægtig hos mig.« (P. C. K., S. 52.)

Alene heraf fremgaar det, at Forholdet ikke var helt godt, og om lignende Vanskeligheder hører man atter i Januar 1835: »Imidlertid kom jeg, Gud skee Lov, den 16 til Alters med min Familie, efterat jeg havde søgt at forsone mig med Søren, med hvem jeg i den senere Tid, idet hver skjætter sig, dog nogenledes forliges, og med Fader, der tit nok maa lide af min mismodige og irritable Stemning, som Sygelighed i denne Maaned har forøget.« (P. C. K., S. 63.)

Ret tidligt kan ogsaa religiøse Uoverensstemmelser have spillet ind. Faderen havde været blandt M y n s t e r s Tilhørere, og Familiens Skriftefader var nu — indtil 1837 — Pastor W a a g e ved Frue Kirke og derefter Pastor S m i t h.

Men desuden havde han i mange Aar haft Tilknytning til B r ø d r e m e n i g h e d e n, der havde Forsamlingssal i Stormgade; og det er naturligt, at bægge Sønnerne fulgte ham til dens Møder, som den ældste endog besøgte endnu i 1835. Paa det Tidspunkt afbrød han vistnok Forbindelsen, efterat han i nogen Tid havde været pint af en Uro og Ængstelse, hvorom han i Marts fortæller: »Tvivl m. H. t. Brødremenigheden, hvis Forsamlinger jeg snart i flere Uger besøgte uden Glæde, snart afholdt mig fra uden Ro og uden at Grundtvig, men hvem jeg taleder derom, kunde saaledes klare mig mine Følelser, at jeg var bestemt paa een af Delene.« (P. C. K., S. 64.)

Af denne Tvivl blev han pint i lang Tid. F. Eks. skriver han atter i April: »Mig ængster og plager endnu stedse Brødremenigheden og Tvivl m. H. t. dens og min Religiositet, der slet ikke vil stemme med hinanden. Imidlertid er jeg igjen begyndt at komme der.« (P. C. K., S. 64.)

Det er klart, at Sønerne har haft et nøje Kendskab til Menighedslivet blandt »de Hellige« i Stormgade; og det har næppe kunnet undgaas, at den tunge, stærkt følelsesbetonede Forkyndelse har paavirket deres sygelige Natur.

Den ældste havde imidlertid forlængst søgt nær Tilknytning ogsaa til Grundtvig og Lindberg, som ofte kom til ham, og som han ofte besøgte; og de fleste af hans Venner: Familien Boisen, T. W. Oldenburg, Ferd. Fenger, W. F. Engelbreth, Rudelbach, Ludv. Chr. Müller, P. Rørdam, N. C. Ditlevsen, L. Siemonsen og Joh. Hahn søgte en lignende Tilknytning. Det var derfor ogsaa rimeligt, at han bestræbte sig for at drage Faderen over paa samme Parti, og trods Faderens selvstændige Holdning lykkedes det i hvert Fald i nogen Grad, dels ved egen Ihærdighed, dels ved andres Hjælp.

Blandt de Bemærkninger, der tyder i den Retning, bør særlig nævnes én fra Marts 1834: »Carl Boisens lille Bog om Kirken og Præstens Forhold til samme har, mærkelig nok, overbeviist Fader om det, som Grundtvigs Skrifter og Prækener og mine Beviser forgjæves søgte, i H. t. Troesbekjendelsen.« (P. C. K., S. 52 f.)

Søren lykkedes det derimod ikke at vinde. Han gik sine egne Veje og forholdt sig polemiserende overfor en Del af Grundtvigs Lærdomme. Dog kunde det ikke undgaas, at ogsaa han allerede tidligt i Trediverne lærte baade Grundtvig og Lindberg at kende; og at han ogsaa fulgte den Strid, som blussede op ved Visbys Paaskeprædiken i 1831, er ganske sikkert. Striden drejede sig dels om evig Fortabelse, dels om Djævletro og Djævforsagelse. Paa Visbys Side maa særlig fremhæves Sørens Lærer, Professor H. N. Clausen, paa Modstandernes: Lindberg, Grundtvig, Lars Boisen, Engelbreth og Oldenburg. P. Chr. Kierkegaard havde Engelbreths Indlæg mod Clausen til Gennemsyn og Kritik, før det gik i Trykken, og paa Oldenburgs Skrift læste han ved Søren's Hjælp Korrektur i Maj 1835.

— I langt højere Grad end fra Broderen modtog Søren religiøs Paavirkning fra Faderen, hvis indtrængende Paamindelser og stadige Ængstelse for sin egen Sjæls Frelse gjorde et stærkt Indtryk.

Derimod spores ingen Indflydelse fra Moderens Side. Vel er det sandsynligt, at Søren, det yngste og skrøbeligste af Børnene, stod hende særlig nær, men han omtaler hende ikke; og heller ikke i Broderens Dagbog findes andet end et Par ganske

smaa Bemærkninger. Han gav hende 1. Januar 1832 Lindbergs Sangbog »Zions Harpe« og siger, at hun »veed at sætte Priis derpaa«; og i December forærede han hende L. C. Hagens »Historiske Psalmer og Riim til Børnelærdom«. I dem bægge fandtes en Del Salmer og Sange af Grundtvig.

Hun var nu en gammel Kone — 67 Aar —, og omkring 23. Juni 1834 blev hun syg. Der var Tale om, at Søren skulde paa Ferie, men Rejsen blev stadig udsat, indtil det i Slutningen af Juli hedder: »Den 26de reiste Søren da endeligen, skjøndt det egentl. ikke er kjendeligen bedre med Moder, til Gilleleie for der at tilbringe en 14 Dage med at styrke sin Helbred.«

Ferien blev dog kortere end beregnet: »Onsdagen den 30 om Morgenen var det kjendeligen slettere med Moder, saa at jeg befrygtede et Nerveslag. Een af Christian Lunds Contoirbetjente blev sendt til Gilleleie efter Søren, der imidlertid først kunde komme hjem den næste Morgen.«

Moderen døde den 30. Juli Kl. 10½ Aften efter »en temmelig lang Dødskamp«. Hun blev begravet 4. August, Mynster talte, og »Følget bestod foruden af 9 Par Budne af 10 Vogne, blandt hvilke Ditlevsen, Weinke, Søverborg og Trane, Hansgaard og Hansen, Casse og gl. Ingerslev.« (P. C. K., S. 58.)

Fra anden Side ved vi, at Søren tog sig Dødsfaldet meget nær. Han blev i Sommerens Løb manuduceret af H. L. Martensen; og da han var rejst til Udlandet, besøgte Kierkegaard undertiden hans Moder, der senere fortalte, at hun »aldrig i sit Liv har seet et Menneske saa dybt bedrøvet som S. Kierkegaard ved sin Moders Død.«¹⁾

Faa Maaneder efter (29. December) døde ogsaa hans Søster P e t r e a, der var gift med Assistent i Nationalbanken Ferdinand Lund, som boede paa Gammel Torv. Hun blev begravet 4. Januar 1835.

— Indtil den Tid ser vi intet mærkeligt om Sørens Forhold til Kirken. Han fulgte Faderen og Broderen til Alters. Det gjorde han f. Eks. 15. August 1834, altsaa kort efter Moderens Død, og det gjorde han ogsaa nu i Januar. Men næste Gang, Peter Chr. var Altergæst, nemlig 24. April 1835, var Faderen endnu svag efter et Par Ugers Sygdom, og »Søren vilde bie«. (P. C. K., S. 64 f.) Og efter den Tid tales der ikke mere om Sørens Altergang.

Naar vi sammenholder denne Oplysning med andre, der fremgaar af Søren Kierkegaards egne Papirer, forstaar vi, at han gled bort fra kristelig Paavirkning omtrent paa samme Tid, som Broderen begyndte at trække sig tilbage fra Brødremenigheden. Men ikke blot gled han bort fra kristelig Paavirkning; han lagde ogsaa for en Tid det teologiske Studium paa Hylden. Broderen skriver

i Marts: »Søren synes nu slet ikke at læse til Examen, Gud hjælpe ham ud af al den indre Gjæring paa en god Maade og til hans Sjels Frelse.« (P. C. K., S. 64.)

For Teologien havde han kun ringe Interesse. 1. Juni 1835 skrev han til Naturforskeren Wilh. Lund i Brasilien: »Hvad smaa Ubehageligheder angaaer, vil jeg kun bemærke, at jeg er ifærd med at læse til theologisk Attestats, en Beskjæftigelse, som slet ikke interesserer og som derfor heller ikke gaaer synderlig rask fra Haanden.« Han fortæller, at han altid har »holdt mere af det frie, maaskee derfor ogsaa lidt ubestemt Studium.« (S. K. Pap. I, S. 51.)

— En Tid var hans Liv vistnok ikke helt ulasteligt; men der spores en Ændring, da han atter var i Gilleleje og boede hos Gæstgiver Christopher Mentz og hans Kone Birgithe Margrethe f. Trane. Han drog af Sted 17. Juni og var borte i over to Maaneder. I den Tid skrev han ofte til Faderen, der selv dog kun én Gang (4. Juli) sendte Svar. Ellers overlod han Korrespondancen til den ældste Søn, som nævner følgende Epistler (P. C. K., S. 62.): 2 Smaabreve fra Søren 18. Juli. Breve til Søren 27. Juni (Svar paa ét fra ham til Faderen) 29. Juni (med Vadsækken, hvori hans Tøj), 18. Juli (med Penge, Cigarer etc.), 11. Aug. (deri Brev fra Henrik og Michael Lund), 17. og 21. Aug. (med 80 Rdlr.). — 24. August var han atter hjemme, hvilket fremgaar af en Regning fra C. T. Agerskov.

Hvad der har staaet i Brevene, faar man ikke at vide; kun forekommer i Dagbogen for Juli en lille Bemærkning: »Søren er, efter hans Breve at dømme, nu rask og ifærd med sine Studeringer.« (P. C. K., S. 67.) I Søren Kierkegaards Papirer findes derimod en ret stor Samling Optegnelser fra Ferieopholdet. Man ser, at han har været i Fredensborg, Frederiksværk og Tisvilde, ved Gurre Slot, Søborg Sø, Hellebæk, Esrom, gennem Grib Skov til Nøddebo, senere i Hillerød og 27.—28. Juli paa Kullen, 29. Juli — ligesom ofte før — paa Gilbjerget og 4. August hos Pastor Lyngbye i Søborg.

Af de samme Papirer fremgaar det, at han tænkte en Del paa de Erfaringer, han indtil da havde samlet: »Saavel paa Forlystelsernes bundløse Hav har jeg forgjeves søgt en Ankerplads som i Erkjendelsens Dybder. Jeg har følt den næsten uimodstaaelige Magt, hvormed den ene Forlystelse rækker den anden Haanden; jeg har følt den Art af uægte Begeistring, som den er istand til at fremkalde; jeg har ogsaa følt den Kjedsomhed, den Sønderrevethed, der følger derpaa.« (S. K. Pap. I, S. 56.)

Han ser nu, at han »maa begynde paa en anden Maade.« Han mangler noget, »den Idee, for hvilken jeg vil leve og døe.« »Men for saaledes at finde hiin Idee eller rettere sagt finde mig selv,

nytter det mig ikke at styrte mig endnu mere ind i Verden. Og det var netop det, jeg før gjorde.» (S. K. Pap. I, S. 53 og 54.)

— Da han atter var hjemme, indtraf desuden 3. September en Begivenhed, som nok kunde mane til Alvor, idet P. C. Kierkegaard blev angrebet af Tyfus. Efter en Uges Forløb opstod en hidsig Feber, hvorunder han »leed meget baade paa Sjæl og Legeme.« Grundtvig var for at trøste to, tre Gange under Sygdommens »vildeste Rasen« hos ham, uden at hans »Sjæle-Angest dengang tillod en ordentlig Samtale.« Mod Slutningen af Maanedens var Krisen imidlertid overstaaet. 2. Oktober var han saa vidt, at han kunde opsøge Grundtvig, men var dog endnu »fuldkommen forvirret, som overhovedet en uhyre Spænding og Angst og Forvirring i Forstand og Villie, skjøndt aftagende, varede den hele Maaned.« (P. C. K., S. 68 f.)

Men trods alle Forsætter og trods denne alvorlige Periode varede det ikke længe, før Søren atter søgte Adspredelse, idet han kom ind i politiske Diskussioner og dermed i et Leben, der ikke i alle Henseender var ham gavnligt. 28. November fik han i Studenterforeningen læst et Foredrag højt om »Vor Journal-Litteratur«, et Svar paa et Indlæg af J. A. Ostermann; og i Maanederne Februar — April 1836 indlod han sig i en Avisfejde med »Kjøbenhavns-posten«, »Fædrelandet« og Orla Lehmann. Disse — ret konservative — Indlæg vakte stor Opsigt blandt Studenterne og gjorde, at Kierkegaards Navn blev kendt. Henrik Hertz' Optegnelser viser, at man lagde Mærke til dem; og i et Brev af 23. Febr. 1836 fra Peter Rørdam staar der bl. a.: »Ogsaa i Studenterforeningen er foregaaet en Forandring; deres Høvding og Leder, Lehmann, er falden, totaliter slagen: »hjem gik den tappre Peter med Bollen paa sin Bag«, og med ham Kjøbenhavns-Posten, som L. i den senere Tid skrev, og Seierherren er den yngre Kierkegaard, som nu skriver i Flyvende-Post under Mærket B.«²⁾

Dermed fik Sejrherren Adgang til Heibergs Hjem, hvor han 4. Juni traf Poul Møller og Hertz; og vi ved, at baade Heiberg og Poul Møller fik stor Betydning for ham.

— Men ikke blot kom han i godt Selskab; han kom ogsaa i mindre godt. Tit drev han omkring paa Gader og Konditorier og kom meget i Studenterforeningen. Ostermann — der dog ikke selv kan henregnes til det mindre gode Selskab — har senere fortalt, at »Allerede som ung Student kjendtes S. K. af mange. Naar man mødte ham, var han gjerne i Selskab med En eller Anden; men de fleste af disse stode ham vist lige nær og lige fjernt. Vi mødtes tit i Studenterforeningen, tit paa Conditorier, og ofte gjorde vi derfra en Tour ud til Søerne. Man da han, uagtet han arbejdede meget, idelig var paa Gaden eller offentlige Steder, var den mundt-

lige Meddelelse saa let og bequem, at Skriveriet blev uforødent.«³)

Det er muligt, at han i Foraaret 1836 mange Gange var sammen med Politiretsfuldmægtig Jørgen Jørgensen (f. 1791), som han omtaler i sine Papirer (S. K. Pap. II, S. 93 f.). Han var endnu paa den Tid kendt som Studenterforeningens vittigste Mand. Hans Vid var ikke altid stærkt udsøgt; men han var fornøjelig at tale med, havde mange muntre Indfald og kunde være særdeles skarp i en Debat. Ikke mindst skal han have været fængslende, naar han sent paa Aftenen sad i et lystigt Lag ved et godt Glas Vin. (Senere — 7. April 1840 — fik han af Kierkegaard et Laan paa 50 Rdlr.)

Om Søren Kierkegaard ved vi, at han netop i samme Tidsrum skejede ud; og saafremt P. A. Heiberg har Ret, skal han i Foraaret 1836 i beruset Tilstand have begaaet en Handling, der senere pinte ham meget. — Broderen havde i den Tid andet at tænke paa. Han havde 29. Januar opnaaet Licentiatgraden, fik allerede i Februar Tilsagn fra Faderen om Støtte, saafremt han giftede sig, blev forlovet 5. Juni og var paa Jyllandsrejse i hele Juli Maaned. Dog kunde han ikke være uvidende om en Del af det, der foregik; og maaske er det ogsaa Forholdet til Søren, han tænkte paa, da han i Maj skrev i sin Dagbog: »Mandagen den 23. 3: anden Pindsedag til Alters, under Anfægtelser, jeg aldrig havde tænkt det muligt at komme igjennem.« (P. C. K., S. 77.)

— Allerede i Forsommeren søgte Søren dog at rette sig; og at han en Tid havde noget at arbejde med fremgaar af en Bemærkning i et Brev af 15. Juli fra Faderen til Peter Chr., der da var i Jylland: »Jeg tænker Søren skriver dig til med samme Post. Jeg har anmodet ham derom og vist ham dit Brev; men han har faaet travlt i disse Dage, da Examen i Borgerdydskolen i Dag begynder og han har der noget at bestille.«⁴)

Peter Chr. blev 21. Oktober 1836 viet i Holmens Kirke til Marie Boisen. Til Stede var hendes Moder Bispinde Boisen f. Nannestad, Lars og Frits Boisen, Provst Boie Boisen, Anton Boisons lille Datter Nanna, Chr. og Ferd. Lund med Kone, Grosserer Topp med Kone, Jomfru Renzmann, den gamle Kierkegaard og Søren. Brudeparret fik Bolig paa 2. Sal, og Søren flyttede ind i Broderens Værelse i Stuen. (Ganske vist blev han 12. November opført paa Husskema som boende i Faderens Lejlighed; men det betyder næppe, at han hørte til paa 1. Sal.)

Gennem Familien Boisen kom Kierkegaards i nær Tilknytning til Provstinde Cathrine Rørdam, der med sine Døtre boede i Frederiksberg Bredgade. I Maj 1837 var Søren i Besøg derude og traf da i et Ungpigeselskab for første Gang den fjortenaarige R e-

gine Olsen, der senere blev hans forlovede. I samme Hjem mødte han hende ofte siden og derefter i hendes Forældres Hus; og selv siger han, at »Allerede før min Fader døde var jeg besluttet paa hende.«

Hvor meget dette Forhold betød i det Tidsrum, her skal omtales, er det dog ikke muligt at dømme om. Derimod var der andre Ting, der medførte en kraftig Reaktion mod hans tidligere Liv. 18. Juli døde Peter Christians Hustru efter halvtredie Uges Sygeleje og blev begravet 22. Juli; og allerede paa den Tid kan Reaktionen konstateres. I Begyndelsen af August skriver Broderen nemlig: »Søren er i disse Dage mere maaskee end nogensinde nedtrykt af Grublen, nærmest over sit Befindende, men som gjør ham ulykkelig, uduelig og er nær ved at gjøre ham afsindig. En Adspredelses-Reise, han foretog allerede Begravelsesdagen havde, efter de senere Dage at slutte, da det først blev ret galt, aldeles ikke gavnet.« (P. C. K., S. 90.)

Da blev det saa opklaret, at Søren havde paadraget sig en overordentlig stor Gæld. Peter Chr. Kierkegaard fortæller intet derom, men vi ved fra anden Side⁵⁾, at Faderen ved hans Mellemkomst ordnede Sagen; og Søren flyttede hjemmefra og boede vistnok derefter i Løvstræde Mtr. Nr. 128, i Nærheden af Svogeren Chr. Lund, som var Silke- og Klædekræmmer i St. Kjøbmagergade Mtr. Nr. 7 (nu Messens Hjørnested). Hjemmefra fik han Penge til sit Livsophold og underviste desuden i Latin i 1837—38 ved Borgerdydskolen.

At Faderen tog sig Sørens Udskejelser temmelig nær er forstaaeligt. Han siger ikke direkte noget om det, men skriver dog 3. Oktober 1837 til Søsteren Else Kierkegaard i Sædding: »Jeg har i dette Aar havt et tungt og besværligt Aar med mange Gjenvordigheder, Sorger og Bekymringer.« Han fortæller om det Dødsfald, der nylig er forefaldet, om Sønnens Sorg og derefter atter om Fortrædelighederne: »Hans Sorg over dette Dødsfald er ubeskrivelig, og virker paa en foruroligende Maade paa hans, desuden svage, Helbred; alt dette, tilligemed flere Vanskeligheder, Gjenvordigheder, Fortrædeligheder og Ubehageligheder, har ligget og ligger mig endnu tungt paa Sinde, og gjør at jeg mere og mere længes efter, at min kjære Herre og Frelser ved en salig Død vil kalde mig herfra til sit himmelske Rige.«⁶⁾

I den følgende Tid fik Søren rig Anledning til at tænke over sin egen Tilstand; og at han benyttede den, ser man af en Række Bemærkninger, hvoraf kan nævnes fra 7. Oktober 1837: »Hvor er det dog rædsomt naar al Historie forsvinder for en sygelig Grublen over sin egen jammerlige Historie!« (S. K. Pap. II, S. 88.)

3. November fortsættes: »Der er dog Intet farligere for et Msk., Intet mere lammende end en vis isolerende Henstirren paa sig selv.« (S. K. Pap. II, S. 93.)

Og 8. December skriver han: »Jeg tænker, at jeg, dersom jeg engang bliver en alvorlig Christen, vil skamme mig meest over, at jeg ikke er bleven det før, at jeg først haver villet forsøge alt Andet!« (S. K. Pap. II, S. 98.)

Efterhaanden tabte han al Arbejdslyst og hensank i Modløshed. I Slutningen af Januar 1838 fortæller Broderen: »Søren bliver i den senere Tid mere og mere sygelig, holdningsløs, modfalden; og mine Samtaler med ham, hvortil jeg gjerne først maa søge ham, virke ikke kjendeligen til nogen Forandring.« (P. C. K., S. 94.)

Længe skrev Søren intet i sine Papirer. En af de første Optegnelser (i April) lyder derefter saadan: »En saa lang Periode er atter hengaaet, i hvilken jeg ikke har kunnet samle mig til det Mindste. — Jeg vil nu see at tage lidt Tilløb igjen. Poul Møller er død.« (S. K. Pap. II, S. 101.) I samme Maaned fortæller han, at han sidder og taler med sin lille Søstersøn (?) Carl om at flytte hen i nye Værelser. 1. April har han hørt Skuespiller Nielsen fremsige Poul Møllers »Glæde over Danmark«. 19. Maj følger den bekendte Optegnelse om »en ubeskrivelig Glæde«; og Broderen noterer i sin Dagbog i Slutningen af samme Maaned: »P. Købke [Bolette Rørdams forlovede] har havt et Tilbagefald og er meget svag. Søren ligesaa, men han begynder nu, Gud skee Lov, at komme, ikke blot enkelte Christne, f. Eks. Lindberg, men Christendommen nærmere.« (P. C. K., S. 98.)

Det ser da ud til, at han i Juli flyttede tilbage til Hjemmet?). 6. Juli var han ganske vist alene til Alters i Frue Kirke; men 9. Juli skriver han: »Hvor jeg takker Dig, Fader i Himlene, fordi Du har opbevaret her paa Jorden for en Tid som den nærværende, hvor jeg saa høilig kan behøve det, en jordisk Fader, der, saa haaber jeg det, skal ved din Hjælp have større Glæde af anden Gang at være min Fader end han har haft af første Gang at være det.«

»Jeg vil arbeide paa at komme i et langt inderligere Forhold til Chrstd.; thi hidtil har jeg, paa en Maade staaende aldeles uden for den, kjæmpet for dens Sandhed.«

10. Juli: »Jeg haaber, det skal gaae mig med Hensyn til min Tilfredshed med mit Livsforhold h e r h j e m m e som en Mand, jeg engang har læst om, der ogsaa var kjed af det hjemme — og vilde ride bort derfra; da han var kommen et lille Stykke, snubler Hesten og han falder af, og idet han reiser sig, kommer han til at see sit Hjem, som nu forekom ham saa smukt, at han strax steg

til Hest, red hjem og blev hjemme. Naar man blot faaer det rette Vue derfor.« (S. K. Pap. II, S. 107.)

For Faderen maa det have været en Glæde at se Søren vende tilbage. Han var nu begyndt at skranke slemt og skrev 27. Juni 1838 til førnævnte Søster: »Jeg er, uden at være syg, meget svag baade paa Siel og Legeme; og det samme maae jeg sige om mine Søønner.«⁸⁾

I sidste Halvdel af Juli var Søren atter i Nordsjælland, hvorfra han bl. a. skrev til Vennen Emil Boesen. Nogle Dage efter Hjemkomsten (nemlig Mandagen 6. August) spiste han og Faderen til Middag hos P. Chr. Kierkegaard, og skønt den gamle i nogen Tid havde været stærkt medtaget, var han den Dag »saa vel, som nogensinde og meget oprømt«; og der siges, at han, »skjønt han om Dagen havde skjendt paa Søren og afslaaet ham Noget, dog var saa vel tilfreds og enig med ham.« (P. C. K., S. 100 og 102.)

Næste Formiddag blev han syg og døde 9. August Kl. 2 Morgen. Søønnerne blev kaldt ned, men det var for sent. De fik ikke talt med ham; men dog følte den ældste sig beroliget overfor alt det, hvormed Faderen »saatidt selv havde været ængstet og ængstet mig, hans egen Sjels Tilstand.« (P. C. K., S. 102.)

Søren følte Tabet meget stærkt. Han maatte nu til at vise, hvad han dueede til, og skrev i sin Dagbog: »Min Fader døde i Onsdags Nat Kl: 2. Jeg havde saa inderlig ønsket, at han skulde have levet et Par Aar endnu, og jeg anseer hans Død for det sidste Offer, han bragte sin Kjærlighed til mig; thi han er ikke død fra mig, men d ø d f o r m i g, for at der om muligen endnu kan blive Noget af mig. Af Alt hvad jeg har arvet efter ham er hans Minde hans forklarede Billede, forklaret ikke ved min Phantasies Digtning (thi det behøver det ikke), men forklaret ved mange enkelte Træk, som jeg nu faaer Efterretning om — mig det dyrebareste og det jeg vil see at holde meest hemmeligt for Verden; thi jeg føler godt, at der i dette Øieblik kun er e e n (E. Boesen) jeg i Sandhed kan tale med om ham. Han var »en fuldtroe Ven.« (S. K. Pap. II, S. 111.)

Man faar det ganske rigtige Indtryk, at han nu havde overstaaet den Tid, da han gled bort fra Kristendommen. Men hvordan han senere søgte at udvikle sine Anskuelser og søgte at udfolde sine Ævner, derom fortæller Broderen intet. Man maa i det væsentlige nøjes med de Oplysninger, Dagbogen har givet fra Aarene 1834—38. Men de er heller ikke saa ubetydelige, som de synes ved første Betragtning. De giver f. Eks. ganske solide Holdepunkter vedrørende Tiden 1837—38.

Dog er der vigtige Ting, som slet ikke berøres. Det gælder Søren Kierkegaards Forhold til Mænd som J. L. Heiberg og Poul

Møller; og det gælder ogsaa den Sag, som særlig P. A. Heiberg har ofret en Del Studium, nemlig det, som Søren Kierkegaard kalder »den store Jordrystelse«. Broderens Dagbog giver paa dette Punkt ingensomhelst Oplysning, og derfor har der ikke været Anledning til Omtale af den. Blot skal fremhæves, at hvis man — med P. A. Heiberg⁹⁾ — vil antage, at de pinlige Anelser begyndte i Efteraaret 1835, da ligger det nær at mene, at det skete i September under P. C. Kierkegaards Sygdom. Da — tør vi tro — kom de »hemmeligste Tanker« frem, og Familietragedien blev røbet. —

Noter.

¹⁾ H. L. Martensen: Af mit Levnet. 1882, I, S. 79.

²⁾ H. F. Rørdam: Peter Rørdam. 1891, I, S. 79.

³⁾ V. Ammundsen: Søren Kierkegaards Ungdom. 1912, S. 109.

⁴⁾ Ny kgl. Sml. 4°, 3174.

⁵⁾ Sml. P. A. Heiberg: Bidrag til et psykologisk Billede af Søren Kierkegaard i Barndom og Ungdom. 1895, S. 128, og H. Schwanenflügel: J. P. Mynster. 1900, II, S. 159.

⁶⁾ Ny kgl. Sml. 4° 3175. — Her findes ogsaa Afskrift af de omtalte Husskemaer.

⁷⁾ Derimod viser Husskemaet fra 12. Maj 1838, at han paa det Tidspunkt ikke boede hjemme.

⁸⁾ Ny kgl. Sml. 4° 3175.

⁹⁾ Sml. Kierkegaard-Studier III, S. 79 f.